

Selef akîdesini ihya gayesiyle başlatılmış olan bu hareket daha sonra sosyo politik bir karakter kazandı. Mensupları Hz. Peygamber'in sünnetinin yaşatılması, toplumdaki şirk ve bid'atların temizlenmesi, ictihad müessesesinin canlandırılması ve İslâm topraklarını işgal eden gayri müslimlere karşı cihad açılması gibi gayelerle çok geniş bir sahada faaliyet gösterdiler. Seyyid Ahmed de çalışmalarını daha çok Kur'an ve Sünnet'in öğretilmesi üzerine yoğunlaştırdı. Hareketin esaslarını anlatmaya çalıştığı Delhi ve Utar-Pradeş'te halk tarafından ilgiyle karşılandı; etrafına binlerce mürid toplandı. İki önemli talebesi ve arkadaşı Abdülhay b. Hibetullah ile Şah İsmâil b. Abdülğanî ed-Dihlevî İslâmiyet'i yaymak üzere ona biat ederek hareketin yayılmasında önemli rol oynadılar.

Seyyid Ahmed Ağustos 1821'de birçok müridi ile birlikte hacca gitmek üzere yola çıktı. Kalkûta-Bengal-Bihâr yoluyla Bombay'a geldi. Şubat 1822'de Bombay'dan deniz yoluyla Cidde'ye hareket etti. Arabistan'da yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra aynı yolla geri döndü.

O sıralarda Hindistan'da Bâbürlüler'in hiçbir nüfuzu kalmamış, İngilizler ülkeye hâkim olmuştu. Seyyid Ahmed, ülkeyi işgal etmiş olan yabancılara karşı büyük bir cihad hareketi başlatmak üzere Hint, Sind ve Horasan'da yoğun bir propaganda faaliyetine girişti. Onu cihada sevkeden sebeplerden biri de Sihler'in Pencap'taki zulüm ve katliamlarıydı. Tonk emirinden sağladığı yardımla Afganistan üzerinden Sind'e ulaştı. Sind emiri ile Belücistan'da bir kabile reisi olan Mihrâb Han da onu destekledi. Daha sonra Kandehar, Gazne ve Kâbil'i dolaştı. Bu arada bazı sebepler yüzünden araları açık olan Afgan emirlerini barıştırmaya çalıştı. 1826'da Peşâver'e vardı ve Nevşere'ye (Nowşera) yerleşti. Buradan Sih yöneticilerine bir mesaj göndererek yaptıkları zulümlere son vermelerini istedi. Ancak Sih yöneticilerinin kayıtsız tavırları karşısında onlarla savaşmaktan başka çare kalmadığını anladı. 21 Aralık 1826'da Akûre'de (Akora) Sihler'e karşı başarı ile sonuçlanan bir hücumda bulundu, daha sonra Hazro'daki çatışmada da onları püs-kürttü. Bu başarıları sayesinde bölgeye hâkim oldu.

Ocak 1827'de yapılan bir toplantıda Seyyid Ahmed ittifakla imam* kabul

edildi. Bu arada Yâr Muhammed Han ve diğer Peşâver reisleri de Sihler'e karşı Seyyid Ahmed'in safında yer aldılar. Aslında bu bir tuzaktan başka bir şey değildi. Seyyid Ahmed'e bağlı kuvvetler Atûk (Attock) Kalesi'ni almayı planlarken Sihler Akûre yakınlarında Yâr Muhammed'in gizli yardımıyla binlerce müslümanı öldürdüler.

Bu yenilgiden sonra Seyyid Ahmed Hindistan'ın kuzeybatı sınırındaki Yûsufzay bölgesine yardım için bir gezi düzenlenirken talebesi Şah İsmâil de aynı görevle Hezâre'ye gitti. Yâr Muhammed'in düşmanca tutumuna rağmen hareket Dürrânîler ve mahallî hükümetler tarafından destekleniyordu. 1830'da Peşâver'i ele geçiren Seyyid Ahmed Keşmir'e doğru ilerlerken Bâlâkot'ta tekrar Sihler'le karşı karşıya geldi. Çok güçlü bir orduya sahip olan Sihler'le yapılan şiddetli savaşta Seyyid Ahmed, yardımcısı Şah İsmâil ve çok sayıda taraftarı şehid edildiler (24 Zilkade 1246/6 Mayıs 1831). Sihler Seyyid Ahmed'in cesedini yaktılar. Bu savaştan sonra her iki mücahid de "şehid" lakabıyla meşhur oldu. Onların izinden gidenler çeşitli imkânsızlıklara rağmen İngilizler'e karşı cihada devam ettiler.

Mücadelelerle dolu hayatı boyunca bazı eserler de kaleme almış olan Ahmed Şehid'in Farsça yazılmış başlıca eser ve risâleleri şunlardır: *Tenbihül-ğâfilîn* (Delhi 1285/1868); *Risâle-i Namâz*; *Risâle der Nikâh-ı Biyûgân*. Ayrıca henüz yayımlanmamış Farsça mektupları vardır.

Yakın arkadaşı Şah İsmâil Urduca *Takviyetül-îmân* ve ayrıca Şeyh Abdülhay ile birlikte yazdığı Farsça *Şirât-ı Müstakîm* adlı eserlerinde Ahmed Şehid'in İslâmî düşünceleri ve Tarikat-ı Muhammediyye hareketi hakkında bilgi verir. Bunun yanı sıra, Ebû'l-Hasan Ali en-Nedvî *Sîret-i Seyyid Ahmed Şehid*, Gulâm Resûl Mihr *Seyyid Ahmed Şehid*, Şeyh Ca'fer Ali el-Bestevî *Manzûratü's-sü'adâ*, Şeyh Muhammed Ali b. Abdüssübhân *Maḥzeni Aḥmedî*, Muhammed Ca'fer et-Tehâniserî *Sevâ-nihî Aḥmedî*, Müftî ilâhîbahş el-Kandehlevî *el-Mülhemâtül-Aḥmedîyye*, Şeyh Muhammed Ali de *el-Vekâ'i'ül-Aḥmedîyye* adıyla eserler kaleme almışlardır (bk. Abdülhay el-Hasenî, VII, 31-32; *UDMİ*, II, 142-143).

BİBLİYOGRAFYA :

- Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâṭir*, VII, 27-32; Mohiuddin Ahmed, *Saiyid Ahmad Shahid*, Lucknow 1975; M. A. Aziz, *A History of Pakistan*, Lahore 1979, s. 74-79; M. T. Titus, *Indian Islam*, New Delhi 1979, s. 181-186; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 182-183, 207; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ—Mehmet Aydın), İstanbul 1981, s. 255-257; Abdülmün'im en-Nemr, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, Beyrut 1401/1981, s. 530-539; Muceeb Ashraf, *Muslim Attitudes Towards British Rule and Western Culture in India*, Delhi 1982, s. 79, 123-133; Christian W. Troll, "Islam in India", *Studies and Commentaries*, New Delhi 1982, s. 52-53; John Obert Voll, *Islam Continuity and Change in the Modern World*, Colorado 1982, s. 59, 111, 126; Santimoy Ray, *Freedom Movement and Indian Muslims*, New Delhi 1983, s. 5-20; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 395, 396, 398, 445-446; Meryem Cemile, *İslam ve Çağdaş Öncüleri* (trc. Selahattin Ayaz), İstanbul 1986, s. 179-184; P. N. Chopra, *Indian Muslims in Freedom Struggle*, New Delhi 1988, s. 3-5; Muhammed Abdul Bari, "The Politics of Sayyid Ahmed Bareilwi", *IC*, XXXI/2 (1957), s. 156-164; Muinüd-din Ahmad Han, "Tariqah-ı Muhammadiyyah Movement: Analytical Study", *IS*, VI/4 (1967), s. 375-388; a.mlf., "Sayyid Ahmad Shahid's Campaign Against the Sikhs", *IS*, VII/4 (1968), s. 317-338; Sh. Inayatullah, "Ahmad Brêlwi", *EI²* (İng.), I, 282-283; Gulâm Resûl Mihr, "Ahmed Şehid, Seyyid", *UDMİ*, II, 137-143.

RIZA KURTULUŞ

AHMED ŞEMSEDDİN

(bk. MOLLA GÜRÂNİ).

AHMED ŞEMSEDDİN, Kadızâde

(bk. KADIZÂDE, Ahmed Şemseddin).

AHMED ŞEMSEDDİN, Yiğitbaşı

(ö. 910/1504)

Halvetiyye tarikatında

"orta kol" olarak bilinen

Ahmediyye şubesinin kurucusu.

839'da (1435-36) Akhisar'ın Göl Marmarası veya Marmaracık köyünde doğdu. İlk öğrenimini muhtemelen bir Halvetî şeyhi olan babası İsâ Halîfe'den gördü. Zâhirî ilimleri tahsil ettikten sonra, Uşak'ın Kabaklı köyünde irşad faaliyetinde bulunan Halvetî şeyhi Alâeddin Uşşâkî'den feyiz aldı; sülûk*ünü tamamlayarak Manisa'ya gitti ve orada müridlerini irşad etmeye başladı. Bir ara İstanbul'a da giderek tarikatlar arasındaki ihtilâfları bir sonuca bağladı (bu ihtilâfların neler olduğu konusunda kaynak-

larda bilgi yoktur); bu sebeple kendisine Yiğitbaşı (Fete'l-fityân, Ebû'l-fityân) lakabı verildi. Şeyhi Alâeddin Uşşâkî'nin vefatından sonra onun yerine geçti. Manisa'nın merkezinde çeşitli camilerde sürdürdüğü irşad görevine daha sonra defnedildiği Seyyid Hoca mahallesindeki türbesinin yanında bulunan tekkesinde devam etti. Zamanla yıkılan ve kaybolmak üzere olan bu tekkenin yerine bugün onun adına kurulan Yiğitbaşı Vakfı tarafından bir mescid inşa ettirilmiştir.

Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'in kurucusu olduğu Ahmediyye tarikatı Ramazaniyye, Sinaniyye, Uşşâkiyye ve Mısıriyye adıyla dört kola ayrılmıştır (bk. AHMEDİYYE).

Eserleri. 1. *Câmiu'l-esrâr*. Sıfâtullah, mürşid-i kâmil, mahabbetullah, âlem, tecellî ve rûyetullah, nefis gibi konuların işlendiği manzum bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 233/1, Hüsrev Paşa, nr. 182/2; İÜ Ktp., TY, nr. 317, 2311). 2. *Risâle-i Tevhîd*. Allah'ın peygamber ve kitap göndermekteki maksadının ne olduğu hususunu açıklamakla başlayan eser itikad, şeriat, mâye, telkin, zikir, tevhid, hakâik-ı insân, ervah ve enfûs, vâkıat, rûyet-i enbiyâ, tecelliyat ve ilm-i hikmet konularını ihtiva eden mensur bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 438; Lâleli, nr. 1371). 3. *Keşfü'l-esrâr*. Müellif *Câmiu'l-esrâr* ve *Risâle-i Tevhîd* adlı eserlerinde genişçe ele aldığı konuları burada müridlerin anlama ve öğrenmelerini kolaylaştırmak gayesiyle mensur olarak ve kısaca yeniden kaleme almıştır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2331/2, 2555/2; Nuruosmaniye Ktp., 1793/2; İÜ Ktp., TY, nr. 317). 4. *Ravzatü'l-vâsılîn*. Allah'ın birliği ve mahlûkatı yaratması ile ilgili bölümün ardından tevhid hakkında çeşitli sorular sorulmuş ve cevaplar verilmiştir. "Fî beyânî ta'bîrâtî'l-vâkıât" adını taşıyan bölümde ise rüya tabiri ile ilgili meseleler üzerinde durulmuştur. Hâtırat ve ilhâmata dair olan eserin son bölümü yine soru-cevap şeklinde tertip edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2628, 2645/1; İÜ Ktp., TY, nr. 9774/4, 317/1). 5. *Atvâr-ı Seb'a. Sâlik** in seyrü sülûk sırasında aşması gereken merhaleleri açıklayan bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 438/9; Şehid Ali Paşa, nr. 2820/7; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2688/5). 6. *Risâletü'l-hüdâ*. Tasavvufî nasihatlerden

ibaret bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2688/6). 7. *Kenzü'l-hakâyık*. Allah'ın sıfatlarıyla ilgili bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2688/4). 8. *Hurde-i Tarikat*. Tarikat âdâbı ile ilgili beş varaklık bir eser olup tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 438, vr. 385-390). 9. *Tabakâtü'l-evliyâ. Ricâlü'l-gayb**'ı temsil eden abdal, evtâd, gavs, ah-yâr vb. hakkında bilgi veren yedi varaklık bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2745). 10. *Mukaddimetü's-sâliha*. Bu eserde Ehl-i sünnet, müttakiler, zâhidler, bâtın ulemâsı hakkında bilgi verildikten sonra şeyh ve müridlerin hallerinden bahsedilir. Eserin sonunda rûyetullah ile ilgili bir bölüm yer almaktadır (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 438/10, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2645/3; İÜ Ktp., TY, nr. 1886, 9774/3). 11. *İrfânü'l-maârif*. Zâhir ve bâtın ulemâsının irşad usullerinden, şeriat, hakikat ve tarikata uygun tavrılardan bahseder (İÜ Ktp., TY, nr. 317/6).

Ahmed Şemseddin'in bu eserleri dışında *Bahreyn-i Aşk* (Millet Ktp., nr.

Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'in *Ravzatü'l-vâsılîn* adlı eserinden bir sayfa (İÜ Ktp., TY, nr. 9774/4 vr. 68*)

1335/8); *Fütüvvetnâme* (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 438/9; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2688/4) ve *Silsile-i Ehl-i Tarikat* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2745/1) adlarından üç risâlesi daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 53^a-65^b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 156-157; Mehmed Sâmî, *Es-mâr-ı Esrâr*, İstanbul 1316, s. 35; *Osmanlı Müellifleri*, I, 197; *Tomar-Halvetiyye*, s. 91; Mehmet Akkuş, "Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin Hayatı ve Eserleri", *İlim ve Sanat*, sy. 21-22, İstanbul 1988, s. 29-33, 60-63.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

AHMED ŞEMSEDDİN KARAHİSÂRİ

(bk. KARAHİSÂRİ, Ahmed Şemseddin).

AHMED eş-ŞERİF es-SENÜSİ

(bk. SENÜSİ, eş-Şerif).

AHMED ŞEVKİ

(أحمد شوقي)

Ahmed Şevkî b. Alî b. Ahmed Şevkî
(1868-1932)

Son devir

Arap şairlerinin en meşhuru.

Kahire'de doğdu. Adını taşıdığı dedesi Ahmed Şevki, Mehmed Ali Paşa devrinde Osmanlı Devleti'nin Kahire'de yüksek seviyedeki memurlarından biriydi. Üç yaşında iken İbrâhim Paşa'nın âzâtî câriyelerinden olan anneannesini tarafından Hidiv İsmâil Paşa'nın himayesine verildi ve onun sarayında büyüdü.

İlk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra 1885 yılında Kahire'de yeni açılan Hukuk Fakültesi'ne girdi; fakat hukuktan hoşlanmadığı için aynı fakültenin Tercüme Bölümü'ne geçerek 1887 yılında bu bölümü bitirdi. Doğuştan sahip olduğu şiir kabiliyetinin gelişip ortaya çıkmasına, Arapça hocası ve aynı zamanda şair olan Şeyh Muhammed el-Besyûnî yardımcı oldu. *el-Vekâ'î*'u'l-Mısıriyye gazetesinde Hidiv Tevfik Paşa'yı metheden ilk şiirleri yayımlanmaya başladıktan sonra Ali Mübârek Paşa'nın delâletiyle sarayda bir memuriyete tayin edildi. Bu göreve başladıktan kısa bir süre sonra Hidiv Tevfik Paşa tarafından, yarım bıraktığı hukuk öğrenimini tamamlamak üzere Fransa'ya gönderildi (1888) ve dört yıl süreyle